

**JAMIYAT TARAQQIYOTIDA KUTUBXONA AXBOROT XIZMATI VA
AXBOROT OLIH MADANIYATINI O'RNI**

Xudoyqulova Nodira Murodovna

Samarqand viloyati PMM

Ijtimoiy amaliy fanlarni o'qitish

metodikasi kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada uluksiz ta'lim tizimining barcha shakllarida doimiy tarzda umumta'lim va umummadaniy darajasini oshirishga intilish foydalanuvchilarning kutubxona axborot xizmati va axborot olish madaniyatini o'rni uning imkoniyatlari haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Axborot xizmati, diqqatni jamlash, madaniyat, texnik ko'nikmalar, ma'lumot, ehtiyoj.

Kutubxonalar insoniyat va jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, insoniyat taraqqiyotining hamma davrlarida kishilarni tarbiyalash, ularning aqliy salohiyatini rivojlanish vositasi bo'lib kelgan. Kutubxonalar barcha sohadagi bilimlarni to'plash usuli sifatida ijtimoiy ishlab chiqarishda va insoniyat taraqqiyotida kata ahamiyatga ega bo'lgan. Inson tafakkurini rivojlanishida kutubxona va kitob doimo hamroh bo'lgan. Insoniyat yaratgan muomala vositalari ichida eng ishonchlisi va qulayi kitobdir. Barkamol inson tarbiyasi kishilarni ma'naviyati madaniyati, odob-axloqi bilim saviyasi, jamiyatda o'ziga xos o'rin egallashi faqat kitobdan olgan bilimiga bog'liq chunki u inson aql zakovati va bilimlarini saqlash hamda kehg yoyishning va targ'ibot qilishning mukammal qurolidir. Kitob va kutubxona kishilarga insoniyat erishgan yutuqlarini bilish imkonini beradi, dunyoda tinchlik o'rnatishga mustahkamlashga xizmat qiladi. Agar insoniyat yaratgan yozuvlar, kitoblar bo'lmaganda edi ularni saqlovchi kutubxonalar faoliyat yuritmaganda edi odamzod o'zining o'tmishini, bilim donolik hikmatlarini ham bilmagan bo'lar ilm fanni taraqqiy ettira olmagan bo'lar edi. Jami ixtirolar kashfiyotlar taraqqiyot darajasi ham kitoblar, kutubxonalar tufaylidir, "Kitob har qanday bilimning joni va yuragi, har qanday fanning ibtidosidir" degan nemis yozuvchisi S.Sveyg. Jamiyatimizning bugungi taraqqiyoti taqdirini ma'naviy jihatdan yetuk insonlar hal qiladi. Fuqarolarning barcha sohalar bo'yicha bilimlarni, murakkab texnologiyalarni egallaganligi, yangi g'oyalar va texnologiyalarni yaratishga intilishi, axloqiy pokligi, mustaqil erkin tafakkur yuritishi ma'naviy barkamollikning zaminidir.

Islohotlar Strategiyasida belgilab berilgan vazifalarni amalga oshirish jamiyat a'zolarining qanday intellektual salohiyatga ega ekanligi, qanday ideallarga amal qilishi, ma'naviy yetukligi darajasiga bog'liqdir. Shu bois foydalanuvchilarga

kutubxona – axborot xizmati ko‘rsatish sifatini oshirish, islohotlarni amalga oshirishda faol qatnashuvchi, daxldorlik tuyg‘usiga ega bo‘lgan avlodni tarbiyalash muhim vazifa hisoblanadi Yuksak ma‘naviyatga ega bo‘lgan komil insonni shakllantirish, jamiyat a‘zolarining ijtimoiy-siyosiy, madaniy hayot sohasidagi ulkan o‘zgarishlarga daxldorligi hissini tarbiyalash orqali faolligini oshirish vazifalari kutubxonalarining faoliyatini asosi sifatida foydalanuvchilar bilan ishlashni ham muntazam takomillashtirib borishni talab qiladi. Bugungi kunda komil inson haqidagi fikrlar va qarashlar O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasida, “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunda, Kadrlar tayyorlash milliy Dasturida, Yoshlar siyosati bo‘yicha davlat Dasturida va boshqa hujjatlarda har tomonlama ishlab chiqilgan. Shularga muvofiq ravishda, ta‘lim tizimini zamon talablari darajasiga ko‘tarish, sog‘lom, barkamol, ma‘naviyatli yoshlarni tarbiyalash eng muhim vazifa ekanligi belgilab berilgan,.

Ma‘naviyati boy insongina komil inson bo‘la oladi. Yuksak axloqiy, madaniy va jismoniy fazilatlar har jihatdan uyg‘un bo‘lgan, chuqur va zamonaviy bilimga, ma‘rifiy dunyoqarashga ega bo‘lgan inson komil bo‘ladi. Komillikning bosh mezonini insoniylik bo‘lib, insonga xos bo‘lgan ezgu fazilatlar sohibi bo‘lish eng ulug‘ kamolotdir. Bundan tashqari insonni go‘zal qiladigan uning hunari, ilmi va odobi bo‘lib, ular odamni yuksaklikka ko‘taradi, katta obro‘ va shuhrat keltiradi. Mamlakatimizda barkamol avlodni tarbiyalashning barcha yo‘nalishlari kutubxona – axborot xizmati darajasiga chambarchas bog‘liqdir. Ijtimoiy hayotning barcha sohalariga oid bilimlarni egallashda foydalanuvchilarning ma‘naviy ehtiyojlarini va talablarini maqsadga muvofiq ravishda qondirish, muayyan zarur nashr mahsulotlari va axborotlarni tavsiya etish ulardan ma‘naviy barkamollik yo‘lida foydalanishlarida kutubxonachilar yaqindan yordam berishlari mumkin.

Jamiyat umumiy ma‘lumot darajasining oshib borishi barkamol avlodni tarbiyalashning asosiy shart-sharoitlaridan biridir. Shuning uchun ham mamlakatimizda maktabgacha tarbiyadan tortib oliy ma‘lumotli mutaxassislikkacha – turli ta‘lim shakllariga alohida e‘tibor berilmoqda. Uluksiz ta‘lim tizimining barcha shakllarida doimiy tarzda umumta‘lim va umummadaniy darajasini oshirishga intilish foydalanuvchilarning kutubxona – axborot xizmatiga bo‘lgan ehtiyojlarining kuchayishiga olib kelmoqda. Kutubxona – axborot xizmati ko‘rsatishning maqsadi jamiyatning maqsadidan kelib chiqadi. Shunga ko‘ra, kutubxona – axborot xizmatining asosiy maqsadi – fanning turli sohalariga oid bosma nashr mahsulotlari va axborotlarni mutolaa va tahlil qilish orqali foydalanuvchilarda komillikka intilish tuyg‘usini uyg‘otishdir.

Kutubxona – axborot xizmati jarayonida quyidagi yo‘nalishni kuchaytirish orqali barkamol avlod tarbiyasida kutubxonachilar o‘zlarining munosib hissasini qo‘shishlari mumkin:

- 1) Kutubxona fondida ma‘naviy – axloqiy mazmundagi saralangan manbalarning

mavjud bo'lishiga erishish va foydalanuvchilarga tavsiya qila bilish;

2) Kutubxonada tarbiyaviy jarayonlarning ommaviy, guruhli va yakka tartibdagi shakllarining muntazam va ijobiy natijali bo'lishi;

3) Kutubxonalarning foydalanuvchilar bilan muloqotining doimiy va sifatli tarzda amalga oshirilishi, bilimli, o'z ishining fidoyilari bo'lgan mutaxassislar bilan

Kutubxona jamiyatning tarkibiy qismi bo'lganligi uchun uning faoliyati mamlakatda qabul qilingan qonunlar tomonidan boshqariladi. Lekin, axborot almashuvining kuchayishi, ayniqsa, internet vositalarining kuchayishi oqibatida axborot makoni kengayib bir butun jahon axborot makoni shakllandi.

Shunga ko'ra undan foydalanishga oid qonunlar, qoidalar ham xalqaro miqyosdagi meyorlarga amal qilishni talab qiladi.

Bugungi kunda kutubxonalar bilim olishning asosiy maskanlaridan biri bo'lib, bu yerda xar bir kitobxonlar ma'naviy madaniyat, tafakkur durdonalarini o'rganadi. Ushbu o'rganish samarali bo'lishi uchun mavjud manbalardan qanday foydalanish yo'llarini o'zlashtirib olish doimiy va muntazam kunikmaga aylantirish har qachongidan ko'ra dolzarb ahamiyat kasb etmokda.

Ko'pchilik kitobxonlar o'zlari o'rganayotgan manbalarning ko'pligi va ularni izlash tizimlarining xaddan tashkari murakkab ekanligini ko'rib, sarosimaga tushib kolishi mumkin. Shuning uchun kutubxonachilarning asosiy vazifalaridan biri kutubxona axborot xizmati jarayonini iloji boricha soddalashtirish va tushunarli tarzda tashkil etishga e'tibor berishdir. Kitobxonlarning ma'lumot izlash jarayoni esa ularning kerakli ma'lumotni topgan va mutolaa paytida olgan zavqi darajasidagi mashg'ulotga aylanishiga xarakat kilinishi kerak. Kutubxonachi foydalanuvchilarniig bilim olishi yo'lidagi doimiy maslahatchisi sifatida kerakli ma'lumotlarni osonlik bilan topish va samarali foydalanish uchun kerak bo'ladigan malakalarni shakllantirishga yordam berishi zarur kitobxonlarning muayyan ma'lumotlarni olishlari uchun mustaqil faoliyat ko'rsatishlariga yordam berish orqali ularda axborot madaniyatini shakllantirib boriladi.

Axborot madaniyati, avvalo, axborotga bo'lgan ehtiyojni his etish, uni topish, saralay bilish va baholash, tezkor tahlil qila bilish va samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan malakalar majmuasidir.

Axborot madaniyatini shakllantirish bibliografik tayyorgarlikdan boshlanib, o'z ichiga kutubxona bilan tanishtirish, turli mashg'ulotlar, ma'lumotlarni topishiga yordam beruvchi belgilar bilan tanishish, ma'lumot berish vositalaridan foydalanish bo'yicha yo'riqnomalarni yaratish kabi tadbirlar majmuasidan iborat bo'lib, foydalanuvchilarda yangi bilimlar xosil kilish malakasini shakllantirishni o'z oldiga maqsad kilib qo'yan faoliyatdir.

Yangi texnologiyalarning jadal rivojlanib borishi sharoitida axborot madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega bo'lib, ma'lumot izlash, tanqidiy va tahliliy

yondashuv, tegishli ma'lumotlarga asoslangan xolda qaror qabul qilish, bilimni yangi vaziyatlarga yo'naltirish, innovatsion g'oyalar va texnologiyalar yaratish, ilmiy-tadqiqot bilan ishlab chiqarish tarmoqlari o'rtasidagi xamkorlikni mustaxkamlash, bilim almashish kabi faoliyatlarning asosidir. Axborot madaniyatini shakllantirishda kutubxonachi foydalanuvchi uchun asosiy o'rin egallaydi.

Bundan tashqari kutubxonachilar o'z malakalarini yangi yo'nalishdagi talablarga mos ravishda oshirib borishlari zarur bo'lib, bu yo'nalishlar:

– axborot manbalarini baholash va ularning sifatini aniqlash; – ma'lumot izlash borasidagi murakkab texnika va vositalardan foydalanish va qo'llay bilish;

– kitobxonlarni tabiatini o'rganish;

– kitobxonlarni ehtiyoji, mavjud muhit va vaziyatni inobatga olish;

– kitobxonlarni uchun axborot manbalarini to'plash va tartibga solish;

– ularga o'z-o'ziga yordam berish usullarini o'rgatish, axborotini baholash va undan foydalanishga ko'maklashish;

– muayyan savollarga javob berishdan ko'ra kitobxonlarni batafsil va keng ko'lamlil axborot topishda ko'maklashish;

– asosiy maqsad kitobxonlarning ehtiyojini birinchi o'ringa qo'yish, ushbu ehtiyojni qondirishda har bir kitobxonlarning ishida, ilmiy faoliyatida kutubxona xizmatining o'rini va ahamiyatini chuqur his qilish va uni anglab yetishiga erishishdan iboratdir.

Bu jarayonda kitubxonachi shaxsining bilimi, malakasi, yangilikka intiluvchisligi, o'z kasbini qonuniy asoslarini yaxshi bilishi, va kutubxonachi kasbiga sadoqatligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. “ Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari”. Toshkent, “Yoshlar nashriyot uyi”, 2020.y.
2. Mirziyoyev Sh. M. “ Yangi O'zbekistonning taraqqiyot solnomasi”. Toshkent, “O'zbekiston” NMIO, 2020 y.
3. Mirziyoyev Sh.M. “Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob halqimiz bilan birga quramiz”. Toshkent, “O'zbekiston”, 2017 y.
4. Umarov A.O., Mutolaa madaniyati: Shaxs, jamiyat, taraqqiyot. – Toshkent, Fan, 2009
5. Nosirov O', “Kutubxona-axborot xizmati: nazariyasi va amaliyoti”, -Toshkent, 2023 y
6. Berdieva Z., Kutubxonashunoslik “.-Toshkent, “Ilm ziyo”, 2013y.